

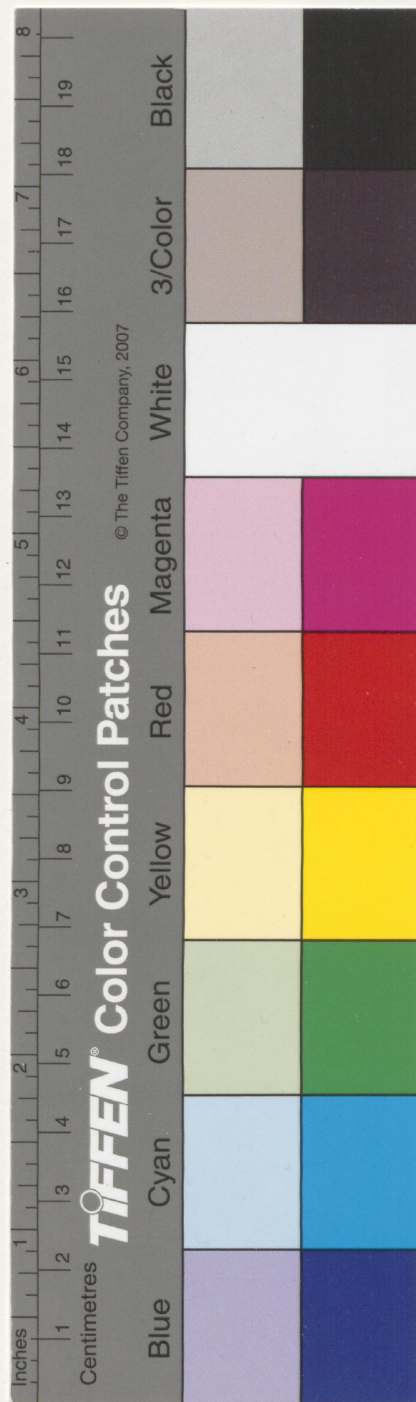
Till Styrelsen för Svenska Litteratur-
sällskapet.

Sommaren 1912 upptecknade undertecknad
historiska och lokala traditioner i Petalaks. Dessa, som
uppgå till 65 historiska och 68 lokala, erbjudas
härmed Svenska Litteratursällskapet till inlösen.

Vid samma tillfälle försökte jag få reda på
om gissgator och härmningar förekomma i Petalaks. Nå-
gon gissgata utan de, som finnas i Boken om vårt land,
kunde jag ej få reda på och lika litet några härmnin-
gar, med undantag av fem eller sex sådana, som folkskol-
lärar M. Bror hade reda på ifrån Våva.

Helsingfors den 2 januari 1914.

P. E. Ohls.

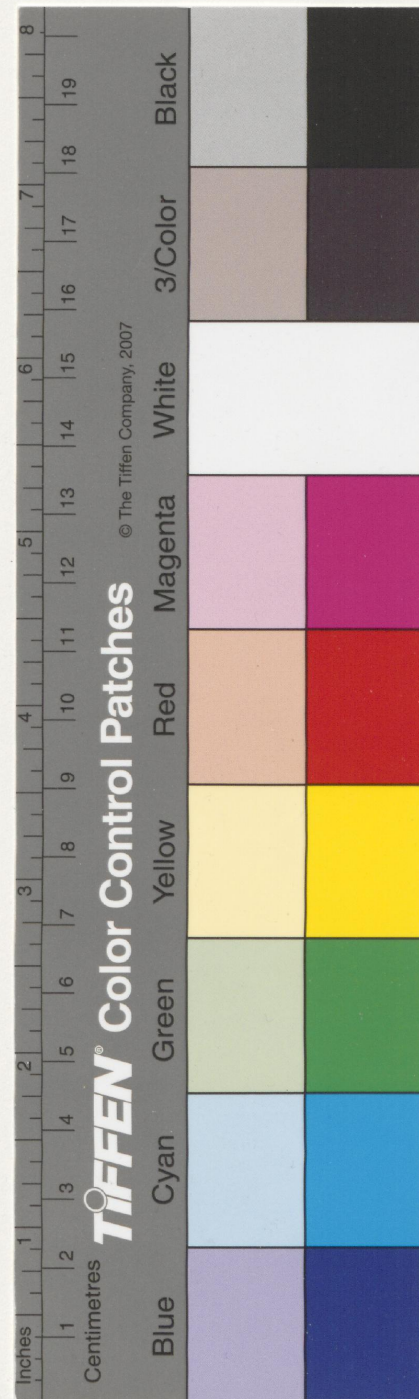
Historiska traditioner från Petalaks.

Sommaren 1912 upptecknade undertecknad historiska och lokala traditioner i Petalaks. De historiska traditionerna utgöra i alls 65. De flesta av dessa äro meddelade av folkskolläraren M. Bror i Petalaks Nyby och mindertalet av enskilda personer i Nyby och Gammelby.

Traditionerna äro ordnade dels efter åldern och dels gruppvis. Följande äro de, som handla om 1808-09 års krig ordnade i följd efter varandra och lika så de, som handla om landsvägarna. De historiska traditionerna äro följande:

1 berör en händelse, som enligt studentpublikationen Österbottens svenska kommuner s. 54 skall ha försiggått år 1680. 2, som handlar om supandet ur bräusvinskagarna, har satts hit, emedan det var supandet ur kuttingarna, som var den egentliga orsaken till olyckan med salskyttarna. Se Ö. Österb. sv. kommuner s. 54.

3-12 beröra 1808-09 års krig, av vilka 7-9

meddela om Petter Pistol. Traditioner finnas förut upptecknade om honom ifrån Korsnäs. 13 handlar om rysk militär efter förenämnda krig och 14 om finska indelta militären. Traditionerna 14-24 handla om domaren Gustaf Löfverarm och hans bror sergenter Otto Löfverarm, deras egendomar och när-
maste efterkommare.

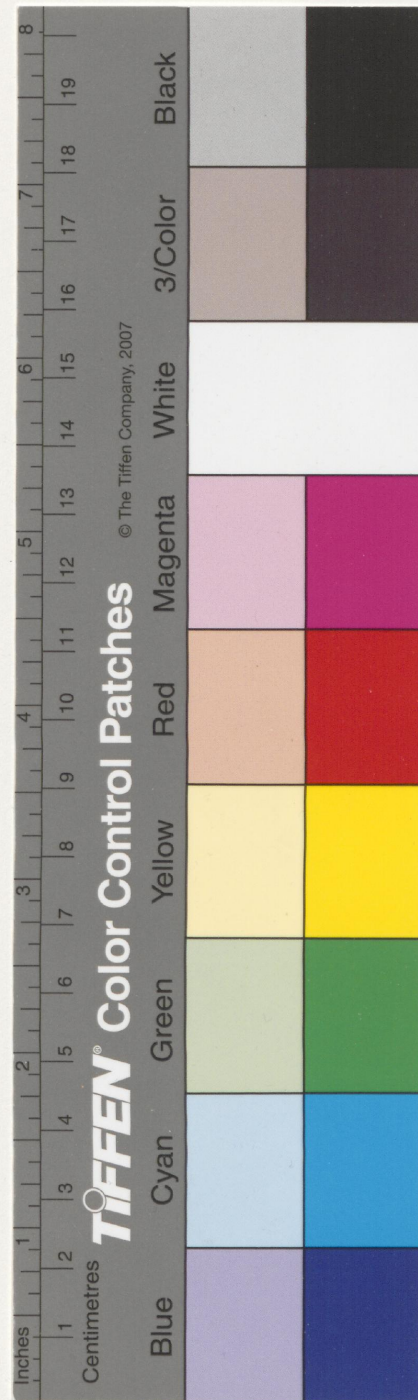
25 beskriver klädedräkten på 1850-talet samt 26-30 segelfarten och petalaksbornas upplevelser i Stockholm. 31-33 är meddelade av en person, som tjänstgjort i indelta militären och deltog i försvar av Helsingfors under kriget 1855. 34-37 tala om händelser under fattigåren 1867-68, 38 o. 39 om huskorsbrännings tider och 40 om straff för tyvnad.

41-49 handla om landsvägarna Malaks-Petalaks-Korsnäs, Petalaks-Porton och Porton-Frönäs-Taklaks.

50-53 berättar om Petalaks kyrka, pastor Hedberg och målaren Åsterholm. 54-60 handla om gamla fiskeplatser och industriella inrättningar i Petalaks samt 61-65 om Malaks kyrka och präster m.m. Petalaks. 63 är berättad av samma person, som meddelat om traditionerna 31-33.

Helsingfors, den 2 januari 1914.

P. E. Ohls.

1.

765

En gång då många sålskyttar lägo vid
Helsingkallan, kom en röd handske på ett okänt
sätt till lägret. En röst sade åt sålskyttarna:

"Det brakar i tall,
det knakar i kall
laga er iv."

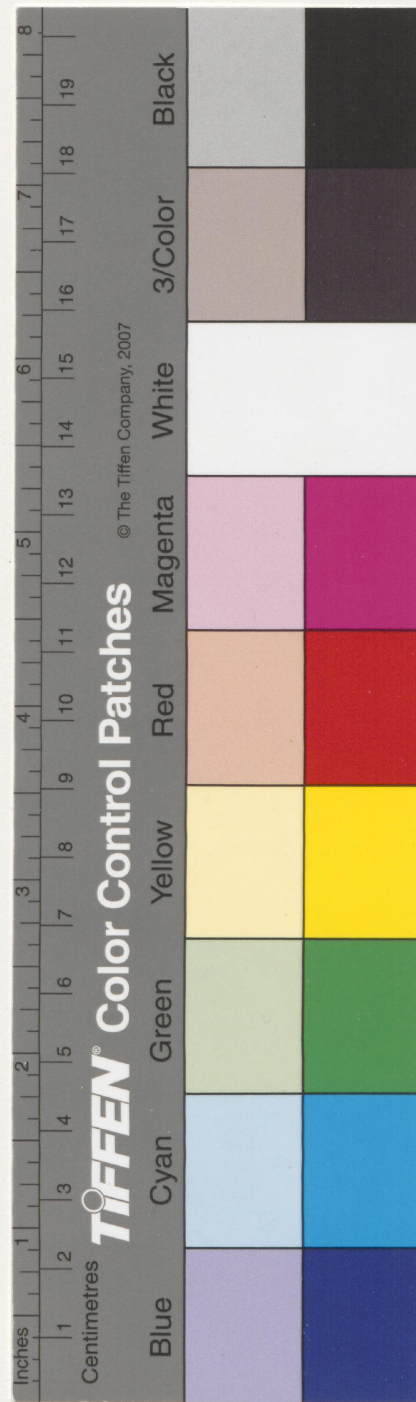
Men endast ett bätlag reste bort. Alla de an-
dra, som stannade kvar, omkommo då stormen var
ned kallan.

9.

776

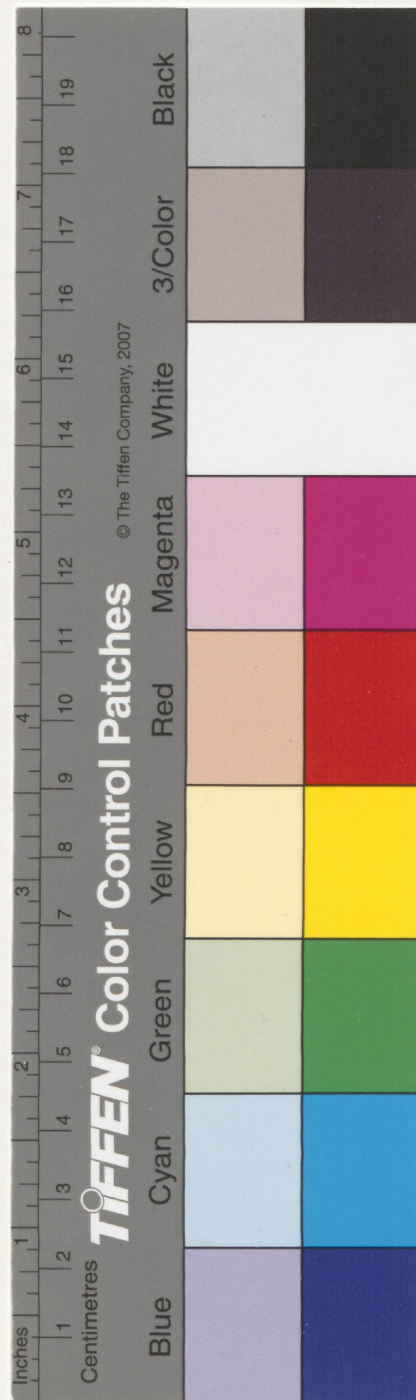
När man ville ha en sopsäck ur brännvins-
 kraggen, måste man först blåsa in luft ge-
 nom tapparen. Ju mer luft man kunde blå-
 sa in dess större sopsäck fick man. Vid högtid-
 ligare tillfällen tog man sprunget ur kraggen
 och där såg man sig ordentligt full.

4.

78

Bröderna Otto och Gustav Pölzerarm var
 Lohaks i Tatalaks deltog i 1808-09 års krig. Sen
 senare gjorde sig i en rida en dag där ett
 slag stod, där han var med. Bröderna brukade
 säga åt honom: "Det var en skit löjtnant".
 Otto Pölzerarm var sergent och Gustav Pölzer-
 arm löjtnant i kriget.

5.

7.9

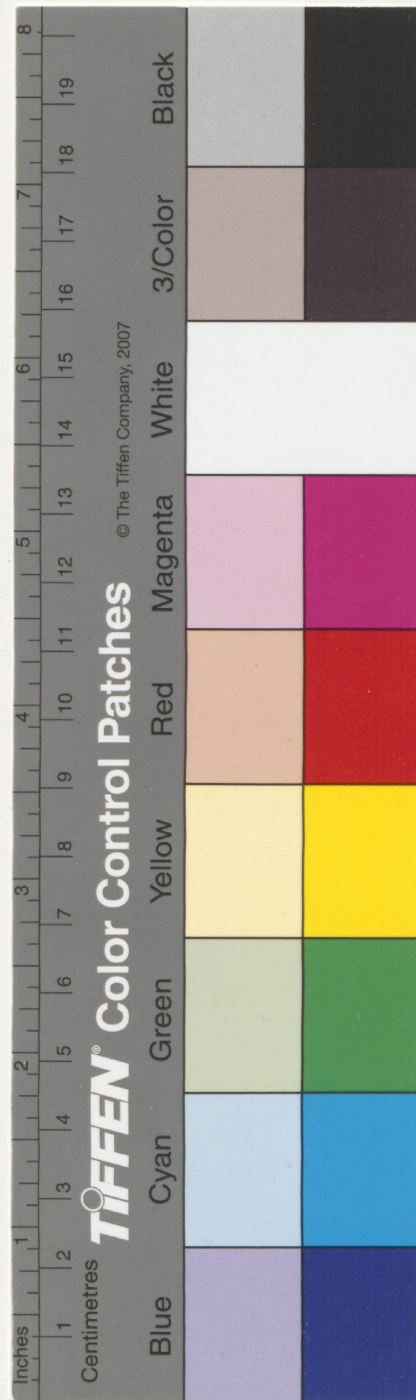
Sergeant Silverarm gick en dag efter en akogs-
 stig mellan Petalakes och Vägariken (Petalakes hamn). Plöts-
 ligt fick han se en rysk soldat, som låg vid en käl-
 la med spärvt gevär. Förberedd som Silverarm var,
 såg han döden för ögonen och bad om qvarn, men
 soldaten tryckte av skottet - och bommade. Silverarm
 fick genast fram sitt gevär och sköt ned ryssen ö-
 genblickligen. Källan, där detta hände, kallas ännu
 i dag Rysskällan.

6.

80

Under 1808-09 års krig blev några
 hankar ihjälslagna på den s. k. sketen
 vid Petalaks.

Petter Pistol deltog i slaget vid Cracov. Detta varade i 14 timmar. Landets anförde den del av soldaterna där Pistol var. Gamle flustig hörde till samma kompani som Pistol. Efter slaget var flustig så trött att han sovade, när han satte sig stödd mot ett träd.

En dag, sedan striden avslutats, var svenskarna ute och samlade ihop de sårade. Innan de märkte något försat var de nära på omringade av ryssarna. I det hål, som ännu var öppet retrirerade svenskarna. I Pistol sköt ensam emot ryssarna och de andra bar de sårade. Pistol skadades vid detta tillfälle i ena kindbenet, tydligen det högra, av en järnskula, som ärentog bort ena öronribben.

I ett slag varus var Pistol med då de sköt på ryssarna med druckargel i ^{ett} landvärgrälg. Helst tog det rensades totalt från ryssar.

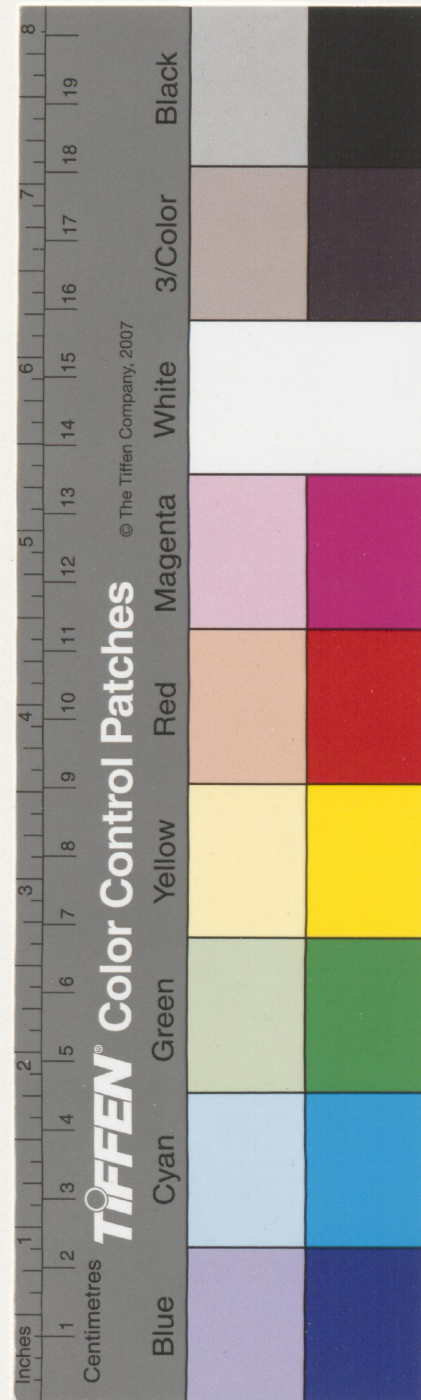

Petter Pistol, som var soldat i Hamströms by
i Norsås socken, hade soldattjänst förrän han
drog ut i kriget år 1808. Tjänstegång är nu flyt-
tat till Kvenbocken i Norsås kyrkoby och är om-
ändrad till båda och redskapsliden hos bonden
Johan Eriksson Kvenbocker. Jäger hade Pistol egen stä-
ga, sedan han blev kyrkvaktare i Hamström. I
denne ^{stuga} som ännu är kvar, men flyttat till
ett annat ställe i byn, dog Pistol. Han var en
mycket hållig person och var ofta i ryssarna,
t.e.m. på dödsbädden. Bland dem Jäger ifrån
Påstom och en annan krigskasse Jäger på be-
sök till Pistol. Då kunde alla tre sitta och
sera så mycket de förmådde i ryssarna.

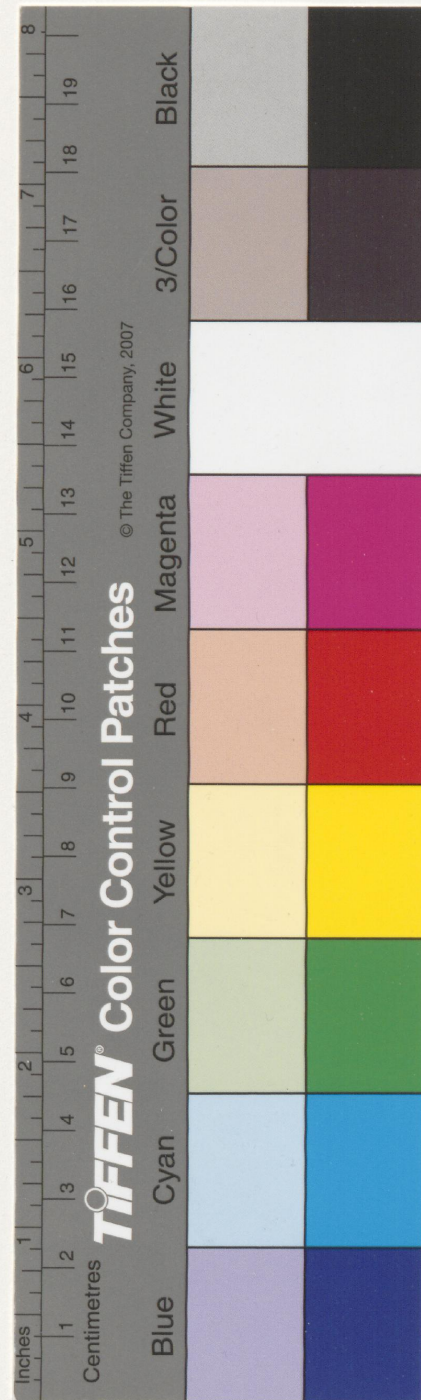
Sina sonsöner omkade Pistol alltid för
att de skulle nödgas bli ryssar.

Adams "hansengarna" flyttat in till Hassström
tillbaka, därifrån de var utflyttade sommaren
1908, kommo två ryska soldater till byn och tog in
hos Petter Siströms hustru. Den ena var den tog ett
bröd ifrån spöket i baket, det var det, men spöket
genast ut tuggan, ty brödet var bakat dels för
barn. Den andra klappade Siströms gosse, som gret,
på halsen och försökte lugna honom.

I Igrenam i Petalaks var en gammal gubbe, som kallades Gamble Erik. Han hade deltagit i 1808-09 års krig och dog "tänne mellan 50- och 60-talet". När han låg på sin sjuksäng berade han att nog skulle han ännu se några samma stryk bara han kommit på benen igen, ty han hade gett dem stryk förrut och mera skulle de få av honom.

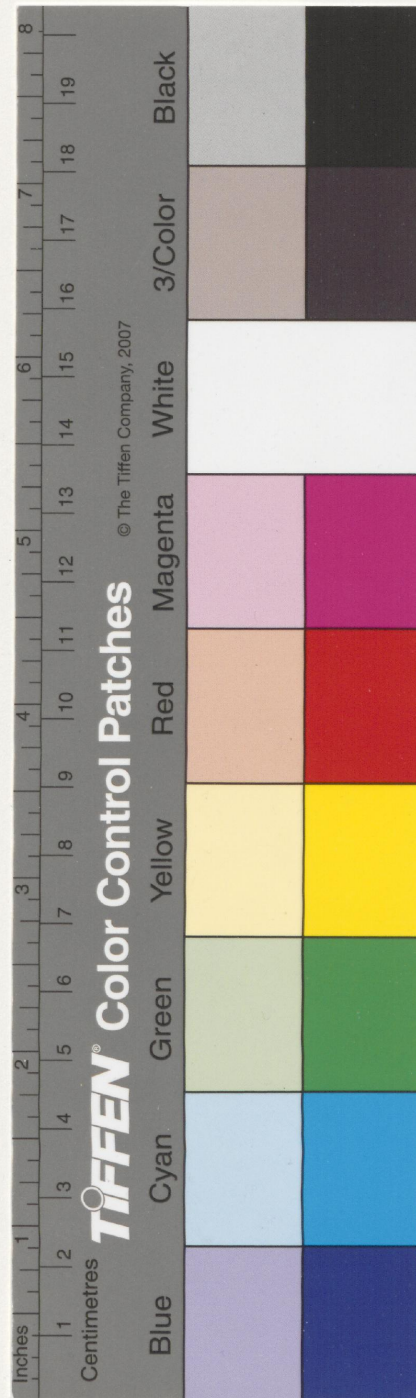

19.

86

Leenas gammeldags jakärs var med smör, fisk och andra naturprodukter i en påse till Gädd. Då kom "Färsack" och frågade honom om han visste huru långt ryssen var i Finland. Då han fick höra att ryssen var i Törn kom han ej till Österbotten såsom han menat.

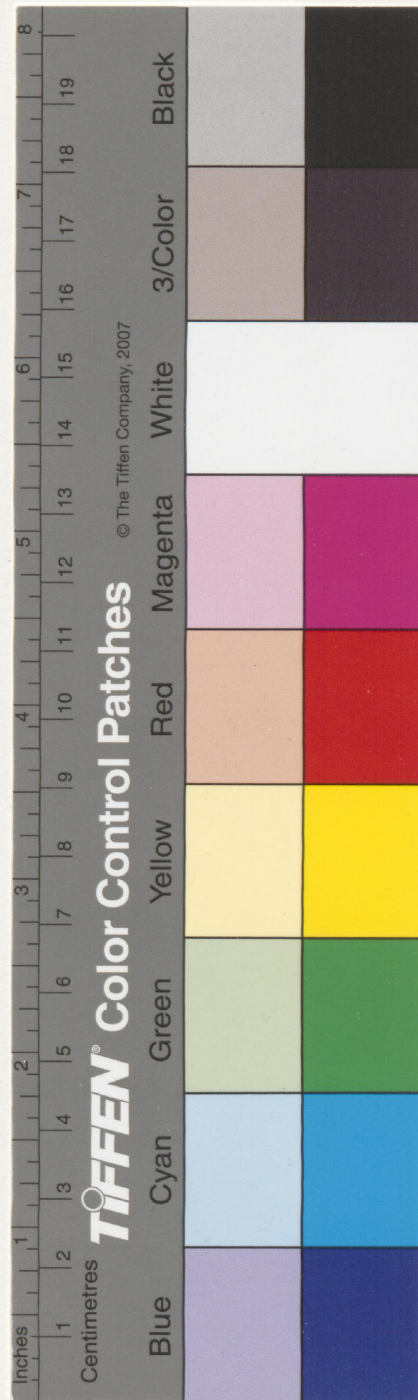
1) Törnå.

13.

87

År 1812 voro ryssarna inmarscherade i Petalakes.
En gång hade de batterier och läger på stätten, där
den bataljon senare brukade ha målskjutning.

14.

88

Indelta militären under orientalska kriget kallades "pårnjägare" emedan soldaterna hade pårn (potatis) i sina ämbar. En kvinna, som var gift med en pårnjägare, fick namnet Påps-Lis efter sin man, som kallades Plåt-Påpsen. Han var beaktad i indelta militären och var utmärkt bra att skaka potatis. "Därför fick han också medalj." (Det var troligen en minnespenning).

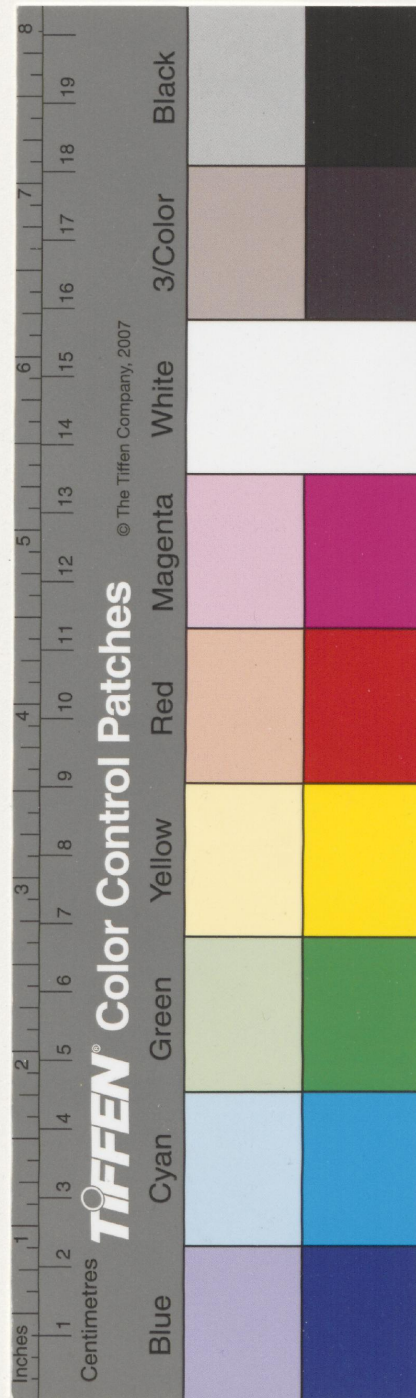
15.

89

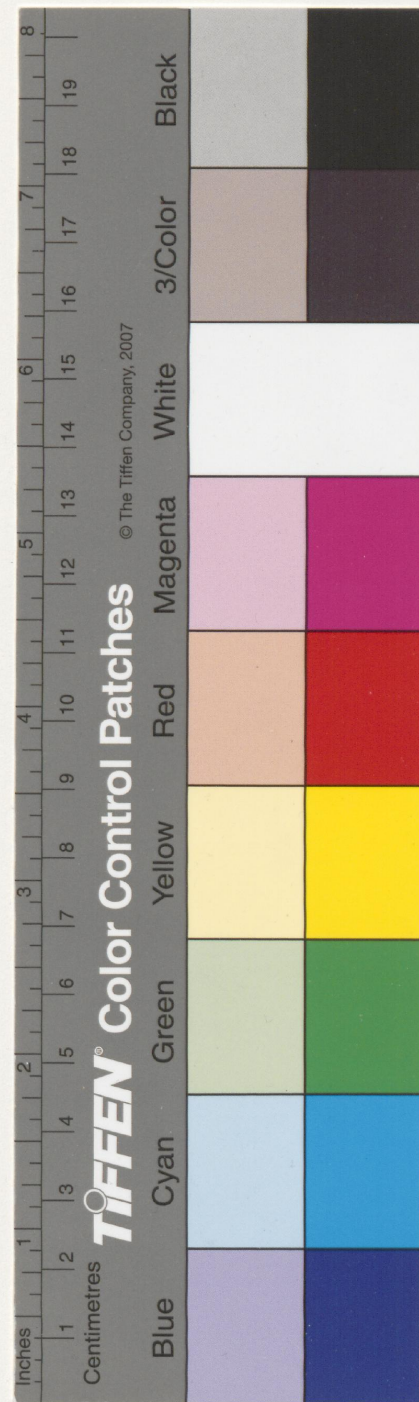
Ålten 1808-09 års kung. länstämman i Pölnesarm-
domare i Pölnesarm och bodde i Lötals egendom i Pe-
lals, den "korsgårdens" står kvar i oförändrat skick än-
nu. Lötals P. innehade också Pölnesarm kronbo-
ställe. Kungens Pölnesarm var föraktare i det senare.

Domaren påstod att de var. Kvinnorna, som
 visste att stå på sig inre med pigorna, gick i påsket
 och tiggade sötmycke. Då någon dräng ville ha en fram-
 rat med sig på dylikt ärende sade han: "Kom ska
 vi gå till ärendet snart." Ibland finns det också drie-
 ter sötmycke.

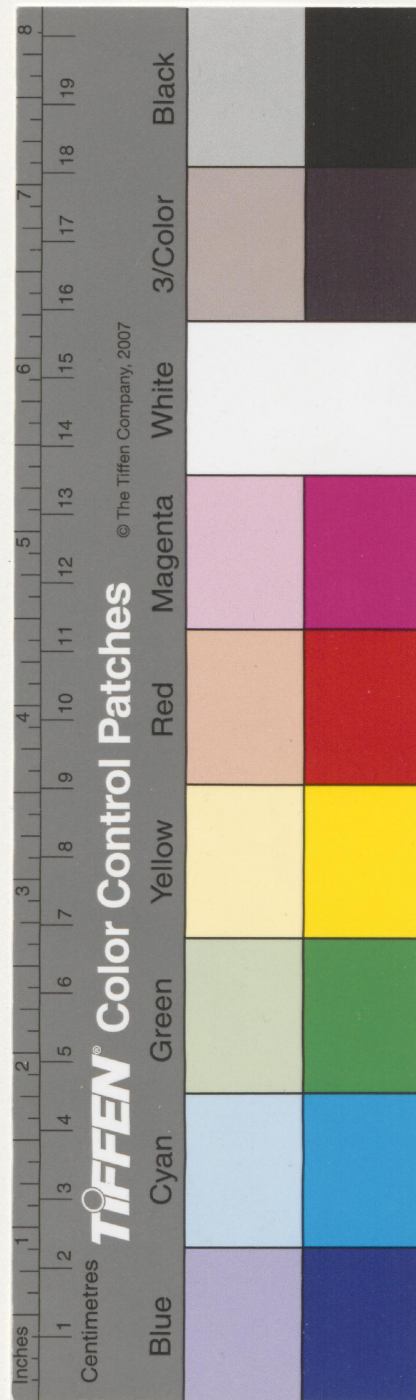
flöjmassdiktet antas ha tillkommit på domänen
 flöjmassans insäidan. En tid växte det gynnigt med
 starr i flöjmass, men nu har starrerna utgått och
 mossan florerar. flöjmassorna stå kvar från den
 tid gräs växte i flöjmass.

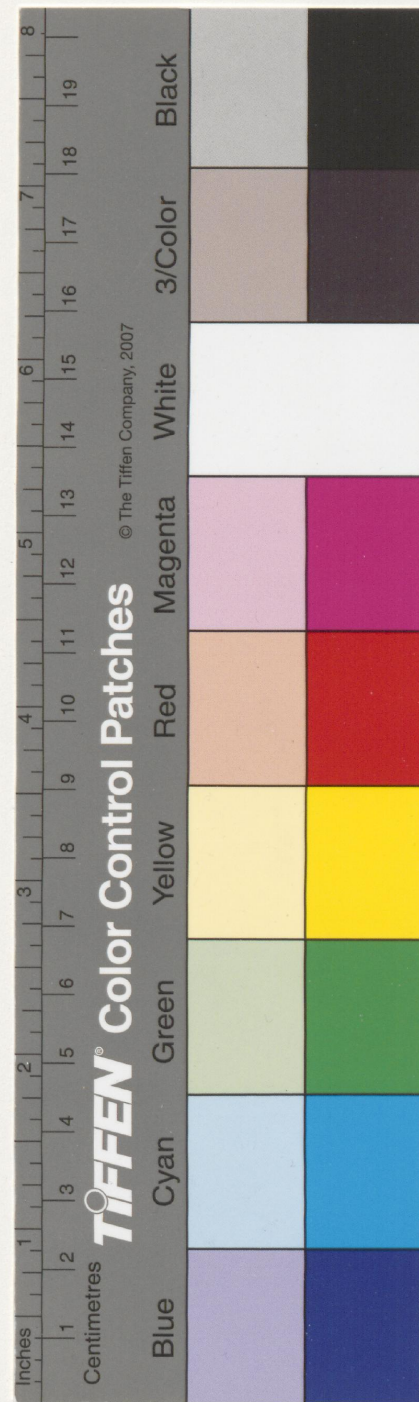
18.

92

Löjtnant Stålvaren kunde gråla på sin bror
sergeanten för att han ej visste något. — "Då du var
skit och kröp i bantningarna, då var jag här," kunde
sergeanten säga.

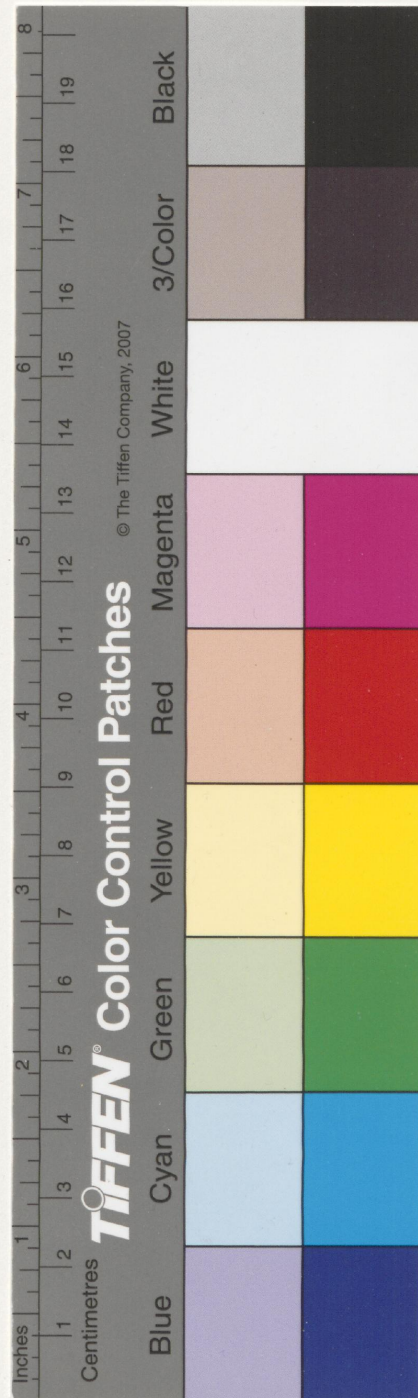

Härvidshörding följnaren fick tidigast av alla
 Loloas redskattning på sitt hemman. Det var det att
 det kom därav att följnaren åkte i hus och gjorde
 åt sig en hus av råvar, som han började åka. Det
 fick också redskattning på sitt hemman, men som
 det kom därav att han skaffade sig hus, vet ingen.

Domaren Pötscher som såg flera häradsför-
dingar samt innehade både betaks ägander och fjer-
rings kronbeställe. Pötscher som såg upp slätten
för sin ägare. Domaren P. var i Petalaks den första
som hade "särar" eller gaffelplogar. En gång, då en
dräng skulle ploga med där, kom häradsfördingen
och visade hur det skulle gå till. Drängen, som ej
visste det att gå, var arg och sade: "Jag får, som han
vill ploga" och skaffade sin främmande dräng, här här me
i plogar. Pötscher lät kasta slätten. Han säger
mer i Petalaks: Det hjälpte ej för Pötscher" och
mer vill ej höra talas om att höra besvär på slätten.

¹Pötscher hade såda teflor på sig

91.

95

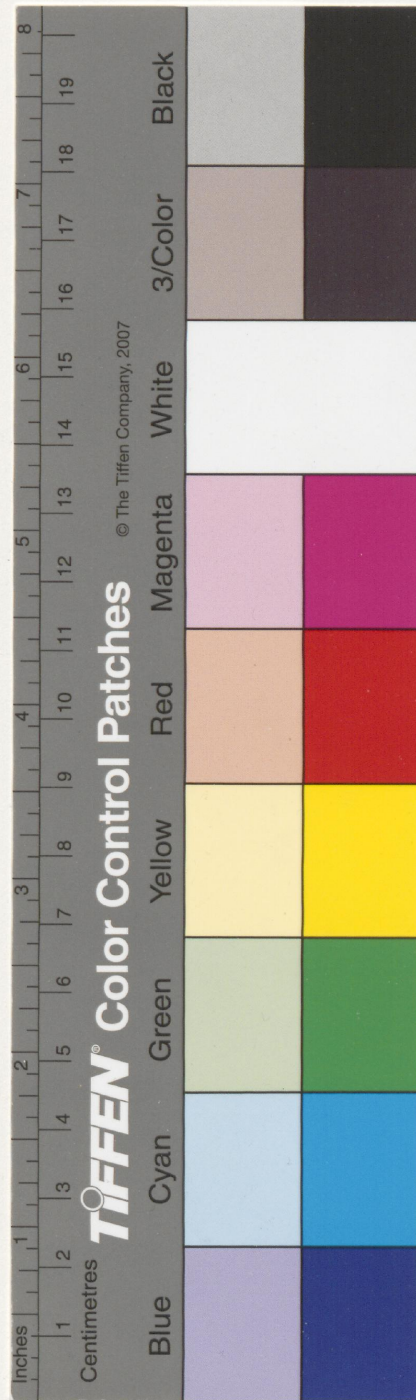
Efter det den sista påverkan dött och än-
kan gift om sig med länsmannen Rönning, såldes lo-
laks egendom åt en finskatalande Arellin. Denne
såldes egendomen åt några malakabor, som stegade
den i flere mindre delar och sålde dessa delar i
sin tur åt andra malakabor. En kallas dessa går-
dars innehavare: Herr-Jon, Herr-Hannes, Herr-Lis och
Herr-Isakas. Namnet "Herr" kommer därav, att det
 varit en "herregård."

23.

97

Under den tid det var vanligt att släsa
hade länsmannen Roseng värd "straff ryssar" till
Petalaks. Men då blev Roseng lurad, ty då ryssar-
na ställde till dans fick anordnaren gå dit och
Roseng kunde ingenting göra.

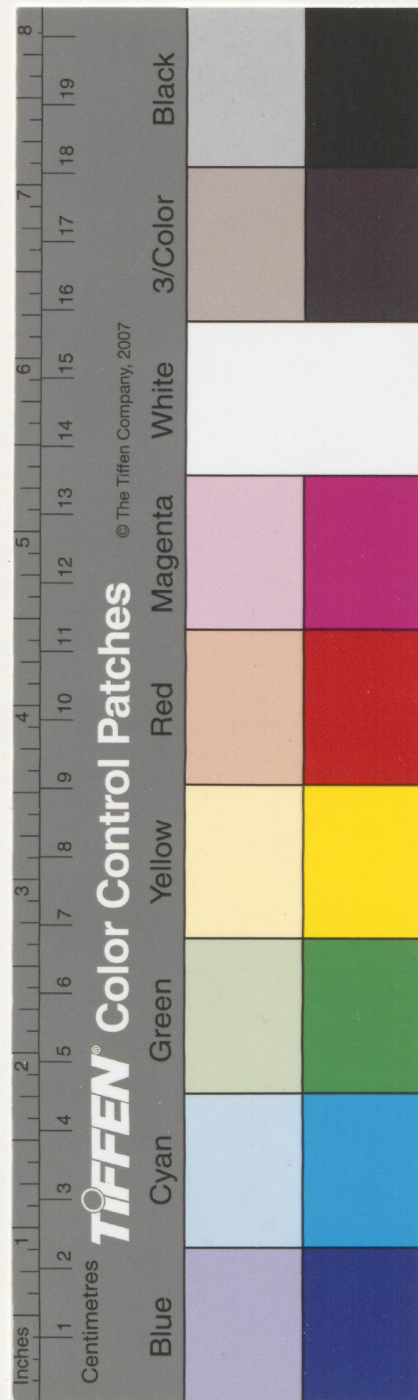
En bonde, som bar en grov påk i handen, mötte en dag länsmannen Rosing.

-"Vill du köpa han gå för 5 mk, äls så..." sade bonden. Rosing låtsade ej höra.

-"Vill du köpa han gå för 5 mk, äls så..." sade bonden med högre röst och pekade på påken.

Då Rosing låtsade som om han ej hörde, gick bonden närmare och sade med eftertryck: "Vill du köpa han gå för 5 mk, äls så..." Rosing vågade ej annat än röpa på påken. Sedan han fått den hotade han att omge bonden för utpressning, men denne svarade:

"Jag fick ej tala ut. Jag tänkte såga: "Vill du köpa han gå för 5 mk, äls så såke ja den åt minn ann."

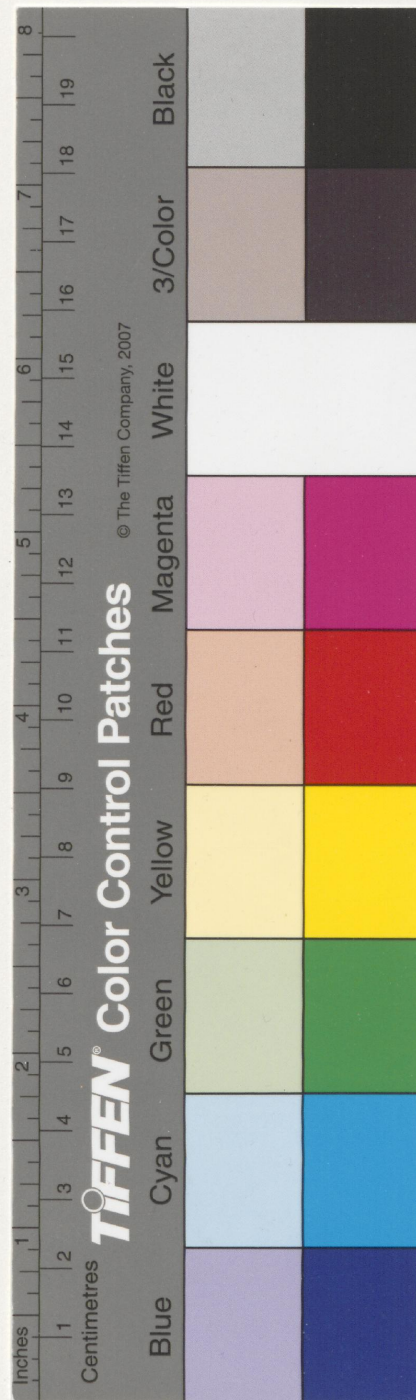

På 1850-talet var det sed att småpojkar
 upp till 5 och 6 år inte hade andra kläder på
 sig än bara skjortan om sommaren. Dessas
 skjorter var vådda av linne. Såna pojkar
 hade denna tid "kolskärskragarna påbåar" på
 sig då de gick i ladvärdaren om vintern. Kvin-
 norna hade då också sålshinnor.

"För i världen" seglade man med större hävar
 över till Stockholm. Gammeln Långb var en av dem,
 som idkade sådan gylant på Stockholm. Han brukade
 de ofta smagga. Slutligen kom han fast där för och
 blev rimerad till följd av de höga vater han
 måste klappa.

Båts Mattias var en som brukade för
 folk över till Sverige med öppren båt.

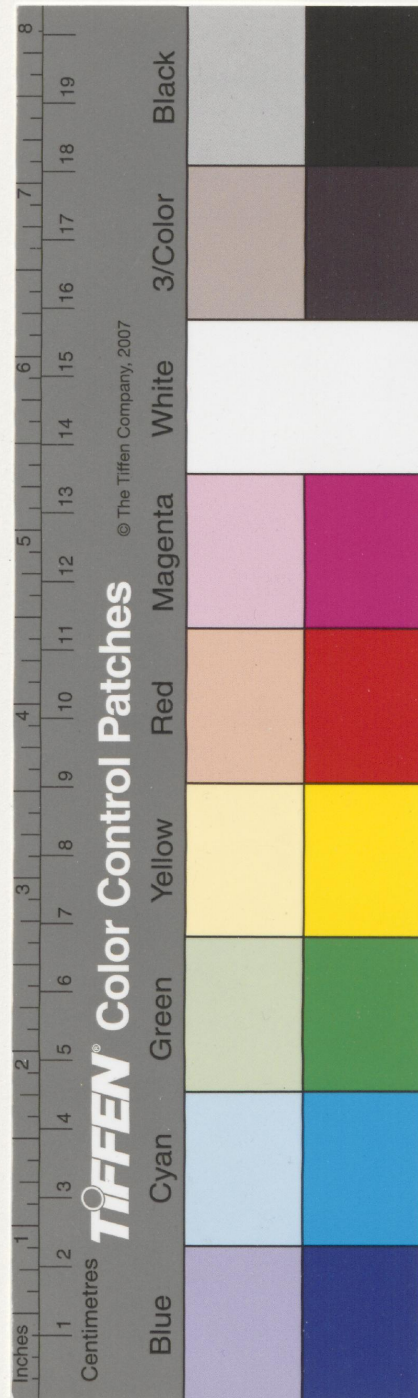

Gambelgårds lmeden från Kolpe var en gång till Stockholm med lantmannaprodukter. När han låg med sin skuta där, kom en tjänare från köket och köpte smör utan att erlägga till. Den fine hermannen gav sig i samtal med "molpeungen" och bad honom komma till slottet dagen därpå, så skulle han få se kungen, då denne reste ut. Andra dagen gick han dit. Mannen, som han samtalat med på sin skuta, bad honom stiga på motsatta sidan, ty då kungen kom ut måste alla gå bort från slottet, men på andra sidan skulle han komma så nära kungen att han kunde röra vid honom. När kungen kom ut, blevo de närmast stående bortjagade, men där "molpeungen" stod fingo alla bli kvar på sina platser. Då kungen gick förbi nickade han vänligt åt de närvarande.

Gambelgårds smeden berättade att Gustav IV Adolf en natt hade sett en högst märkvärdig syn. Han hade vaknat och sett eld lysa i rikssalen. Han gick då dit och såg en förfärlig villeravalla. Han såg huru man halshöggs en mängd människor så att blodet flöt i strömmar. - "Skall detta ske i min tid?" frågade kungen. - "Ske i din tid," svarade man honom, men i den sjätte kungens efter dig."

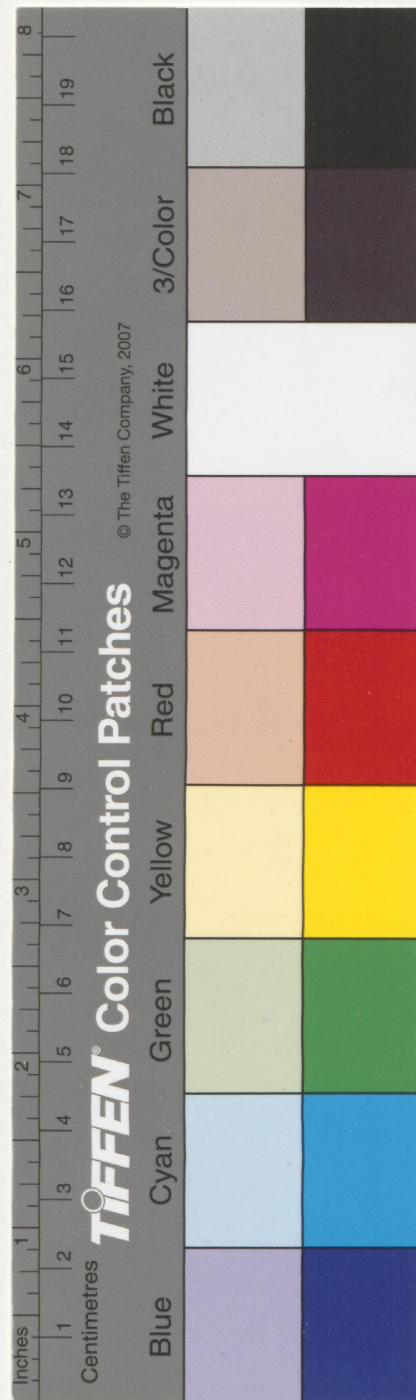
Kar (1912) säger den sjätte kungen i Sverige efter Gustav IV Adolf.

30.

104

¶ Stockholm var en petalakester en gång
in på ett hotell och åt. Då man visade honom
matsedeln sade han att han ville ha allt. Då
fick han också, men han fick ~~ett~~ även en stor
räkning sedan han åt.

31.

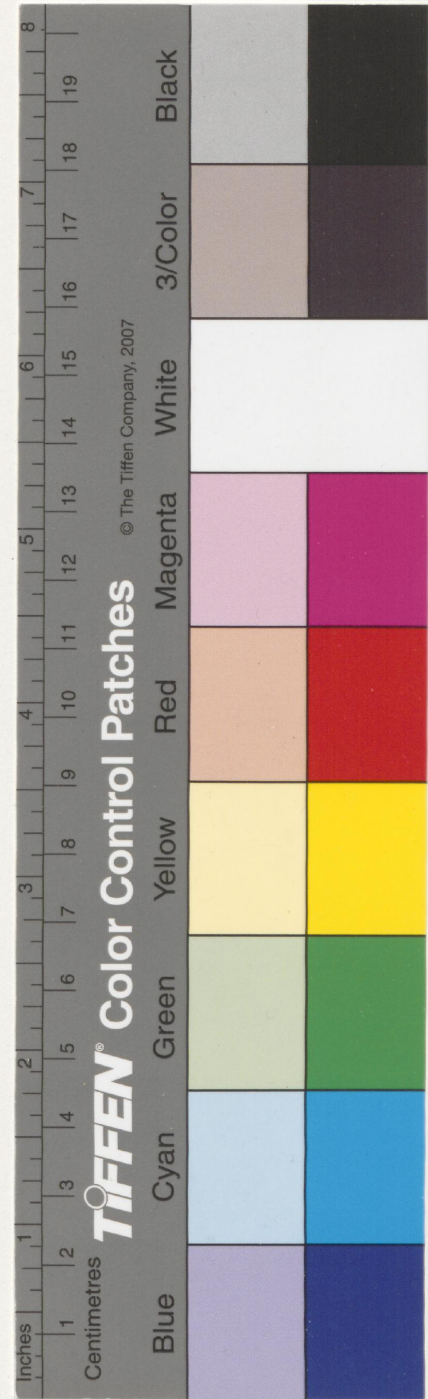
105

Perrege kan tidigare ägt inåt Ryssland
söderom Petersburg inna till Vita-sten.

Nästa år¹⁾ går kontraktet ut som Ryssland
 har med Finland. En gång, som hette Klingspor,
 sålde Finland med falskhet. Han gick och siktade
 en vändsk i handen på gärdet. Han har fått
 också andra sitt straff då han kom till Sverige, ty
 då blev han rullad i en spiktrumma.

¹⁾ Upplysning 1912:

34.

108

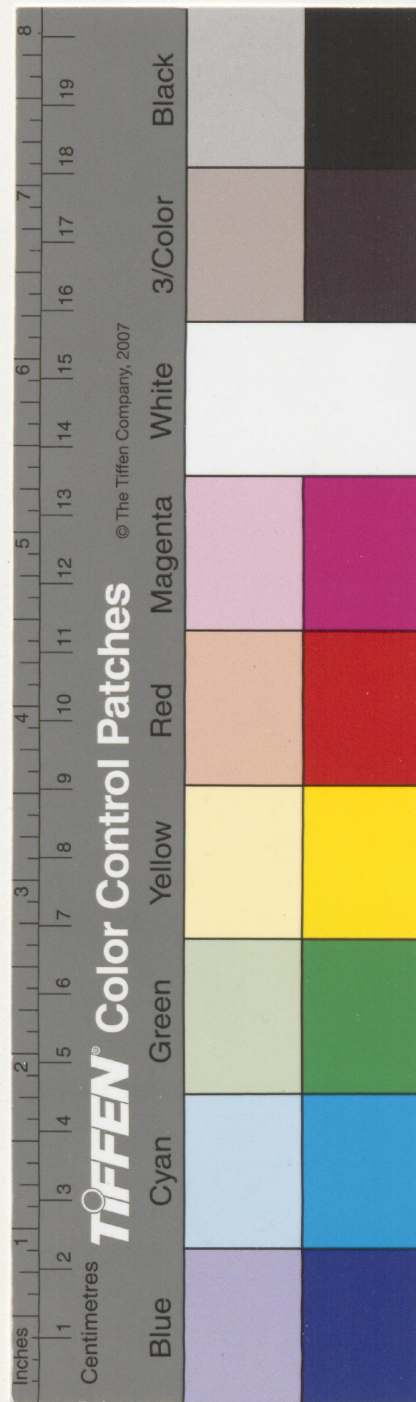
Sommaren 1868 var det så fattigt i
Petalakes att en person kallad Fogel fick
svälta ihjäl. Några andra petalakesbor de-
larde också hans lide.

36.

110

Hödanen 1867-68 växte mycket gräs och hörra
mjölkade övermåligt mycket där. Man kunde för det
måsta av söt mjölk; man kokade även sötost och åt.

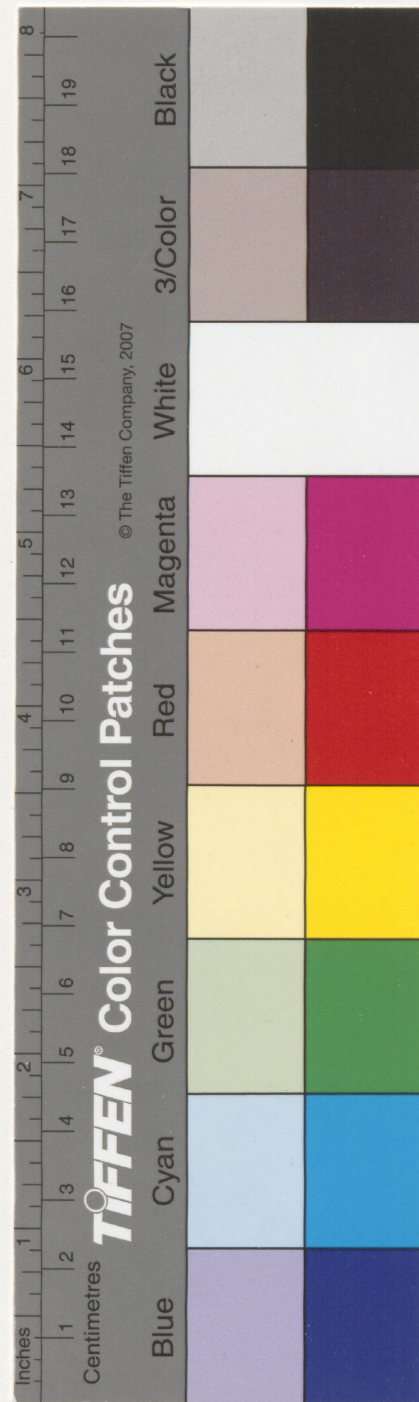
38.

112

I skakade sig flera personer ihjäl sig under
den handbehandlingens tid. De sigar så att el-
den stod ut ur grannarna på den.

Trøj i Petalakes var ganske lig de andre. Han
 så så at det hængte brønde i murene på
 herrene. De prissede en anden herre i mure.
 Det hjalp sig at skætte dem alle med vat-
 tem.

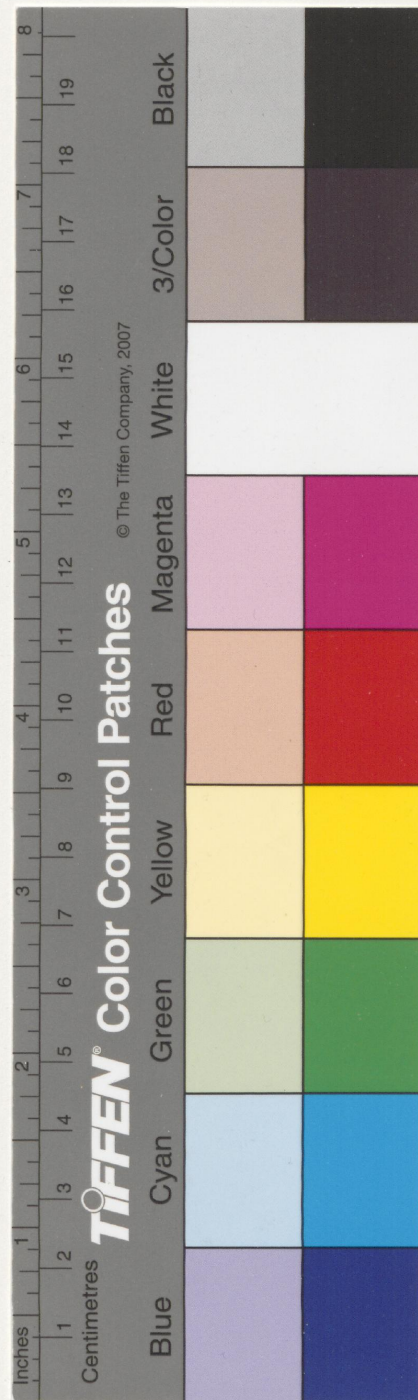
114

[illegible]

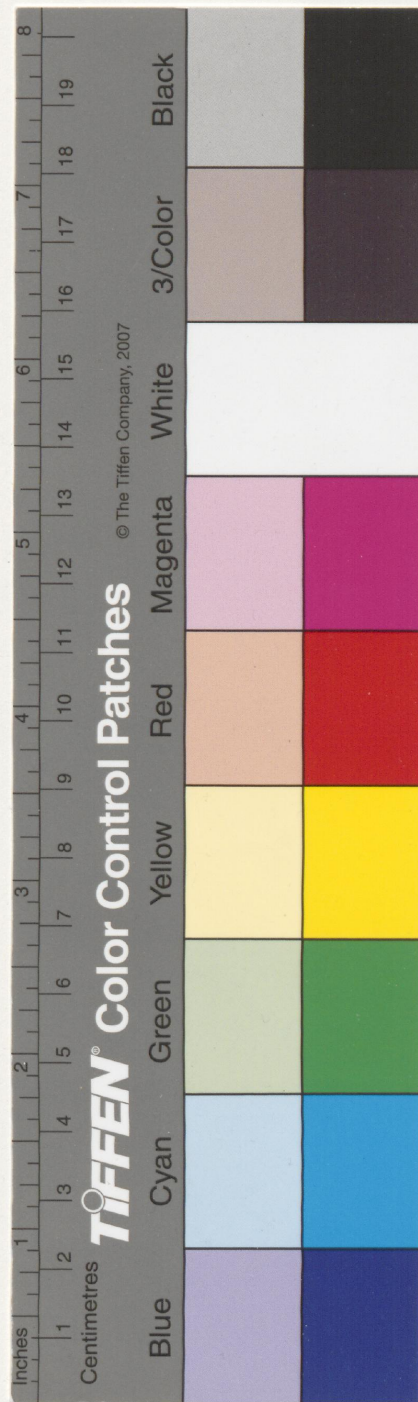
Landsvägens riktning mellan Jetalaks och Kalaks var tillkommit på följande sätt:

En petebakkar var med sin sagg till
skakels den tiden man måste fådras strand
vägen. Hemkommer vilken saggan på nytt
till skakels och så fort kom den här tog den
rakt genom skogen dit. Den måste stått
efter henne för att ta fast henne. Den sagg
saggan där spänning den ordan bordsdag och där
för är den så kretsig.

Från Petabaks gammelmålaket till Harsnäs har
 det tidigare gått en väg, som kallats "kyrkvägen".
 Den gick härnäs broarna och medels kanelkörar över moss-
 ar och kärr. På många ställen, där kärren äro djupa
 eller mossarna vattenrika, sköt dessa broar segnas an-
 na (1912). "kyrkvägen" begagnades ändra till dess "strand-
 vägen" kom till stånd. Man kunde ej köra med kärrer
 efter kyrkvägen, utan måste begagna släde. Kanelkör-
 arna voro så smala att man måste nog se till
 att släden gick efter stockarna, ty annars kunde det
 kärra att den stöpte i kärrat. Stockarna, som bil-
 dade bron, voro bildade endast på den sida, som låg
 uppåt och voro lagda efter broens längd och ej tvärs-
 ären.

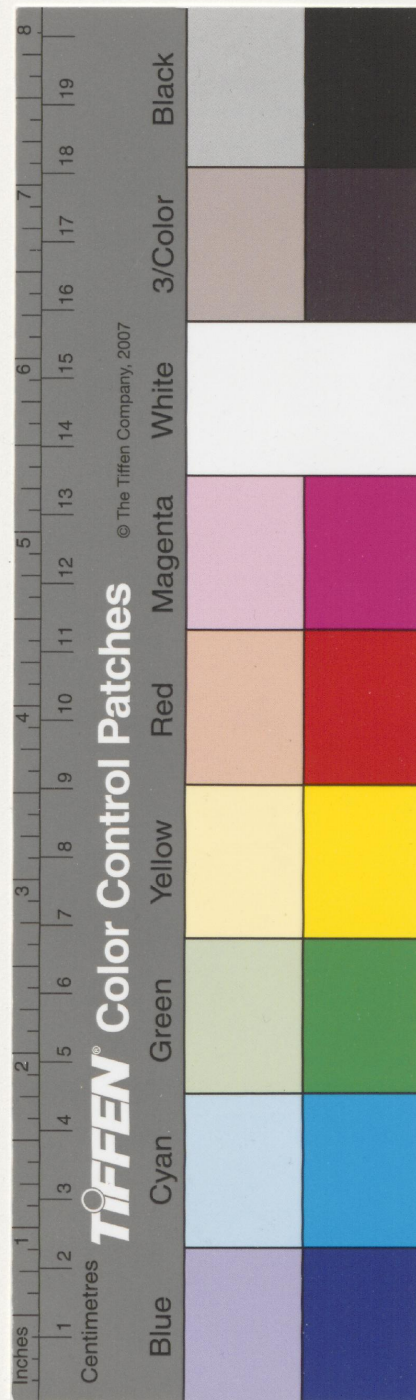
En gång då en kvinna gick efter "kyrkvä-
gen" mellan Petalaks och Hovsås fick hon, då hon
kom till en korsvägar, se en björns stä och dricka
vatten vid andra ändarna av bron. Sedan björnen
släkt om först kunde hon bort in åt skogen.

44.

118

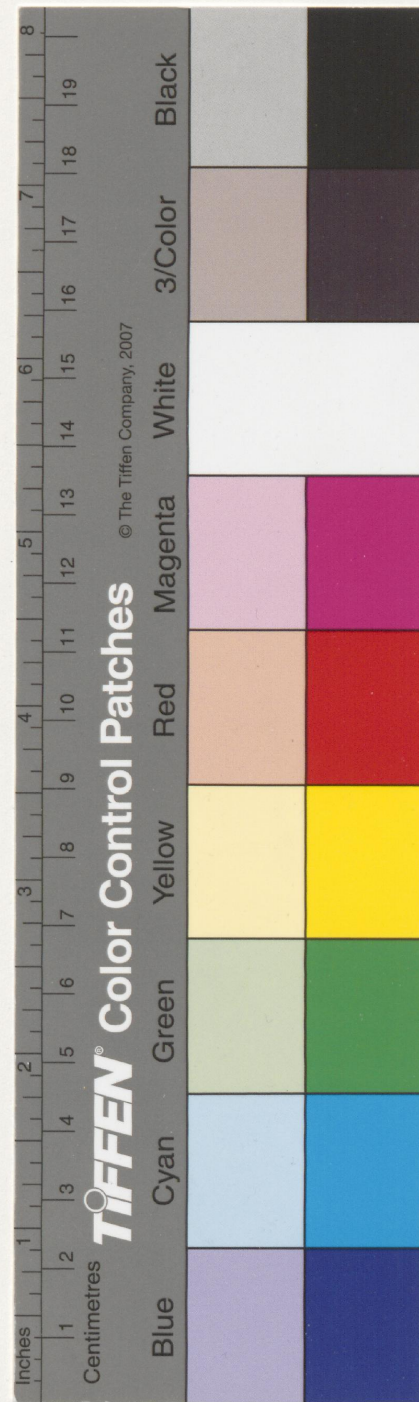
Landsvägen genom Norra och Petalakes
 allen den s. k. "Strandvägen" kombinerades under Gustav III:s
 regering.

45.

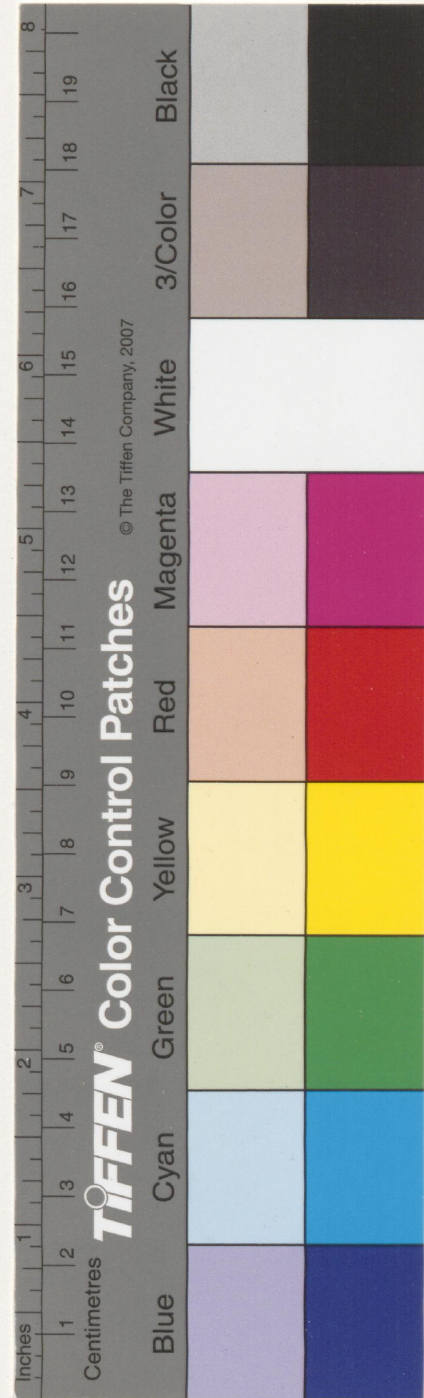
119

År 1848 var ingen handelsväg ännu emel-
län Petalakes och Pököm.

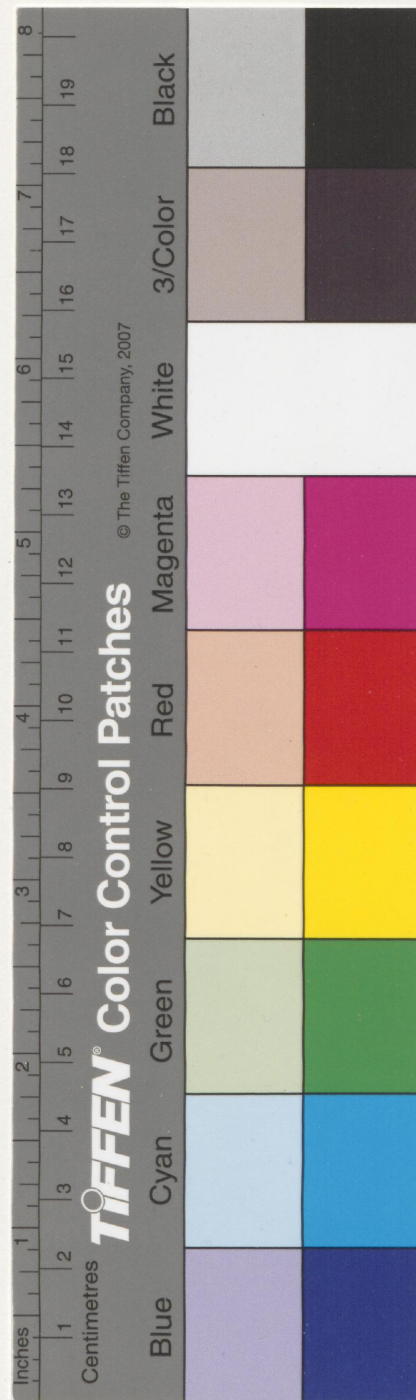

Nå man började arbeta på landsvägen,
som går emellan Petalaks och Pärtern, sade en bon-
de i Petalaks gammalby åt en annan i samma by
att han skulle gå hem och slipa gräktor och spadar
och komma ned och dikta vägen till Riberska i
Petalaks lufv genom vilken by vägen skulle gå. Då
svarade den tilltalade: "Nej, förän jag det gör, för
skall skallkon gå från bände."

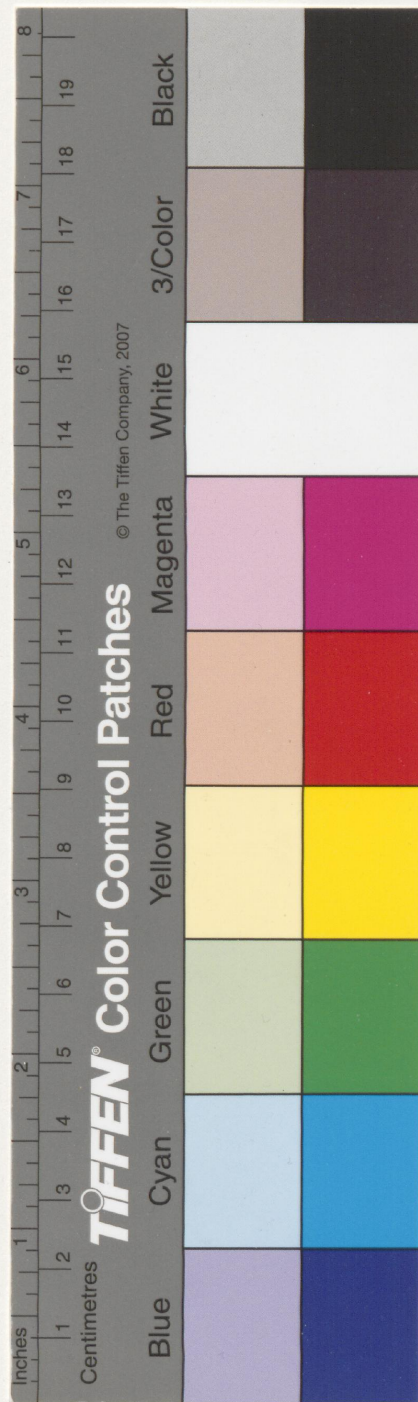
Skallkon är vanligen den förnämsta och
bästa av bondens kor.

Förinnan man hade handräng mellan Tacklaks
och Petalaks sökte man sig fram efter backen, och där
man väntade över mossas, hade man handrängar. Res-
ten av dessa handrängar finns ännu kvar i trak-
ten av Föjnsån. Handrängen användes senare här än
mellan Petalaks och Tacklaks.

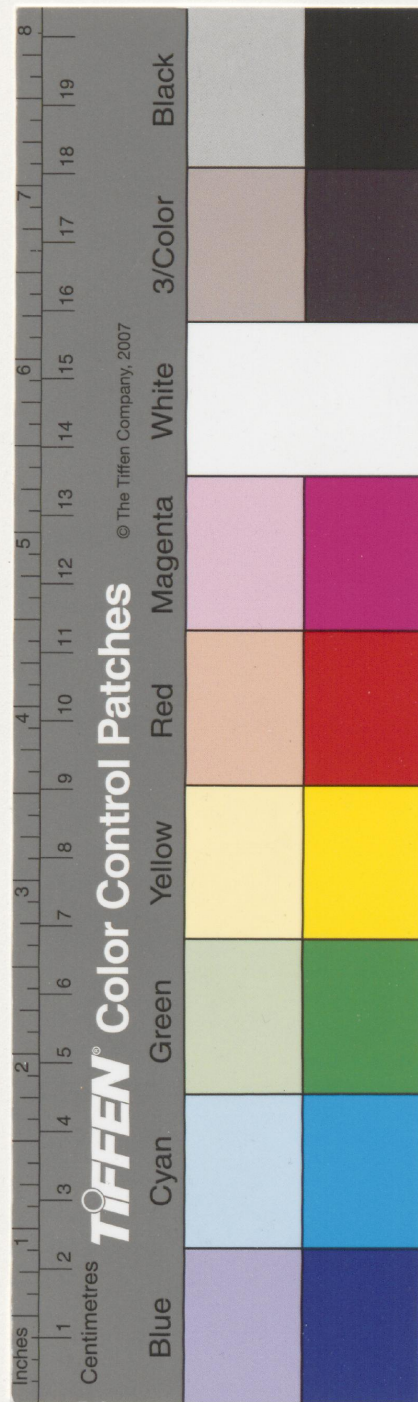

När man upparbetade vägen från Petalaks
 till via Färgås till Jaklaks by i Harskås socker-
 ra bönder villiga att delta i arbetet och hade inget
 svårt i stegen, men de fingo ej heller sina daglön-
 uppskrifter. Den vägen hade ha upparbetats till lands-
 väg på 1840-talet. Där och där sticker vägen "kanal"
 upp ännu i mossorna, och man antar därför att
 kanallösarna följande till ännu sedan vägen blev of-
 fentlig landsväg.

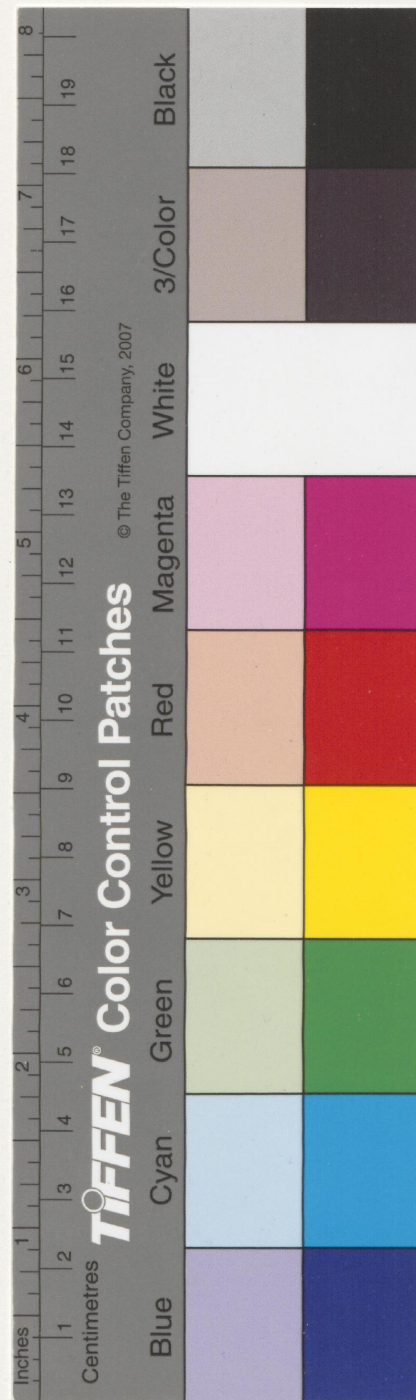

När Petalaks kyrkan byggdes var det endast ett fåtal bönder, som deltog i arbetet. För att få prä-
ningar till spik och annat material fiskade man
med en gemensam not och sålde fisken. De, som
byggde kyrkan, bestod själva.

Orgellådan har byggts senare. Timmermän
voro Minas Jång, och Fantos Fredrik. Altartavlan
är målad af Esterholm, som kallades Pytjon, under
ledning af pastor Hedberg.

Bygghuset gik så till att man tänkte
 först uppföra ett bönhus, men tyckte att det blev för
 litet och så byggde man en kyrka. Från början var
 kyrkans församling. Kyrkan blev inriktad och sedan
 man fick kyrkan blev Petrus kyrkan under skatens.

Kyrkoherden Hedberg i Petalaks var en god talare. En söndag, då han höll gudstjänst i Hersonäs, var folk från Bodavästra och Hingjåre till kyrkan. De redde över Hingjåre träsk. På hemvägen slog en våg över sidan på den hårt lastade båten. Några kvinnor, som satte på den sidan, där vågen slog in, sprunget förakträckta upp med den påföljd att båten drog in saltet på motsatta sidan så hårt att den krantrade. De allesammans i båten kommo endast tre till brys.

På Hedberg höll sin närhedspredikan strömmade så mycket folk till kyrkan att en fläck nedkördes på landsvägen.

Måharen ²Peterholm eller ²Petjere drog i Björke²
 Repet. 4 Repet bygn kallades han Petjere, men i Björ-
 ke kallades han Lill Begg. På gamla dagar var han
 en försäffad människor och drog i fyllo. Somliga
 påstod att en av hans supbröder skulle ha knästat
 in bröstet på honom. Han drog på 1880-talet. Han var
 uppfört bänkt i Björke och Hammelskär både på
 Västmanne.

54.

128

Vid Degersjöen finnes rester av en
bostad. Detta ställe kallas Malaks kotan.
Man antar att malaksbor en gång i
tiden skall ha haft ett fiskehänge där.

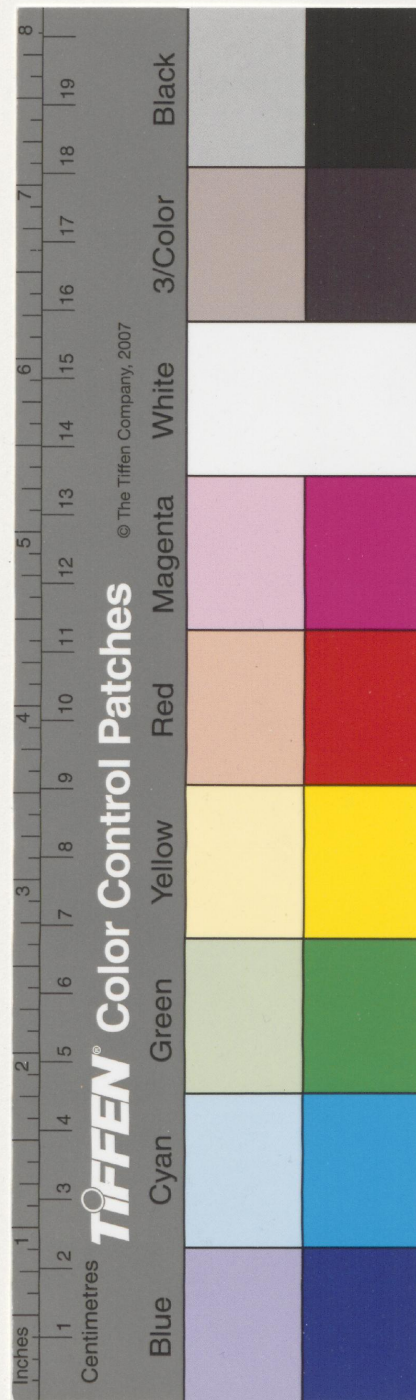
Vid Västerås hade prästen Ljoberg en bönings-
byggnad samt magasin för förvaring av sand och
material, som behövdes vid tillverkning av glas vid
Bergs glasbruk i Fåtorp. När glasbruket upphörde med
sin drift blev byggnaderna vid Västerås obekräftiga
och såldes. Bostadsbyggnaden såldes åt mjölnaren som
ändrade den till verkstad. Stället där denna byg-
gning låg kallas "Böningsbänkarna".

57.

131

Vid sterskipetsregningarna ha flera platser präfer-
 erats, som tidigare varit dels tankage- och dels fabriksplatser.
 Vid Ptarmastaden synas tomtar som arbetarbostäder och
 andra byggnader.

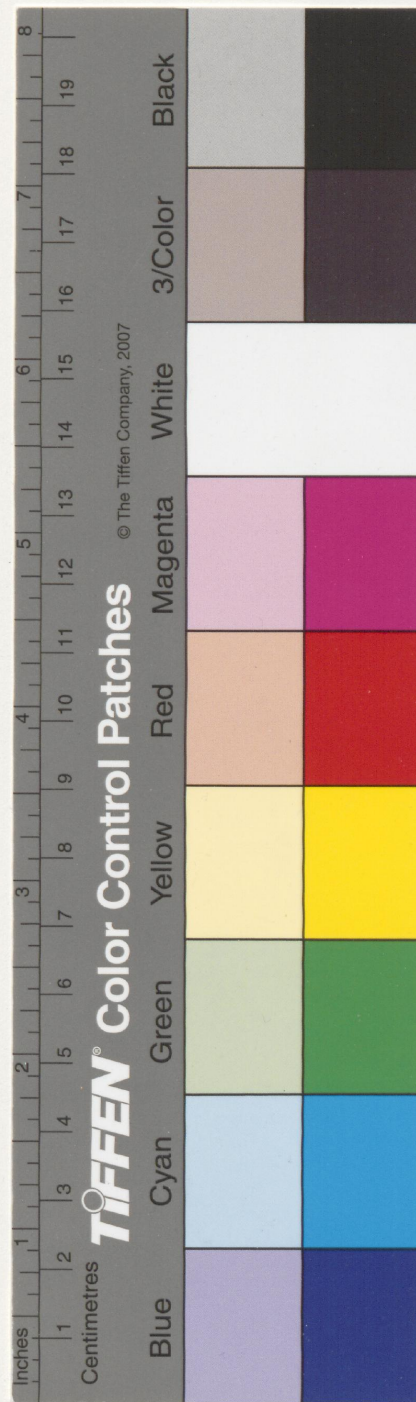
Vid Strömsbäckens, som faller ut till Gökören
 kommande från Långträsket, har ett gjuteri varit för-
 lagt. Det ingår en skaktning till järnsten Skedberg
 (se n:o 52). Här gjöt man panna och grytor samt
 kändisar (för kändisjäl).

Gållaren, som först varit en i, men numrerar
 in förändrad med fastbandet, kan tidigare varit en
 hamre. Patron Sjoberg uppsökte en djupare hamre
 och fann en sådana vid Vångviken och ordnade den.
 Vångviken ligger mitt emellan Petakakes och Skutpe,
 men på Petakakes område.

Gäboren har sitt namn av dialektordet
 gäla. "Det gälar kallt," säger man när kylig väder-
 lek råder. Gäboren ligger också öppen för kindern
 från haret.

69.

136

Samma gubbe, som utsåg mig påts åt Kar-
lakes kyrkan, profeterade att Rysland en gång
skall bli ett så litet rikke, att rysserna skall komma o-
över det samma från en branta sluttning.

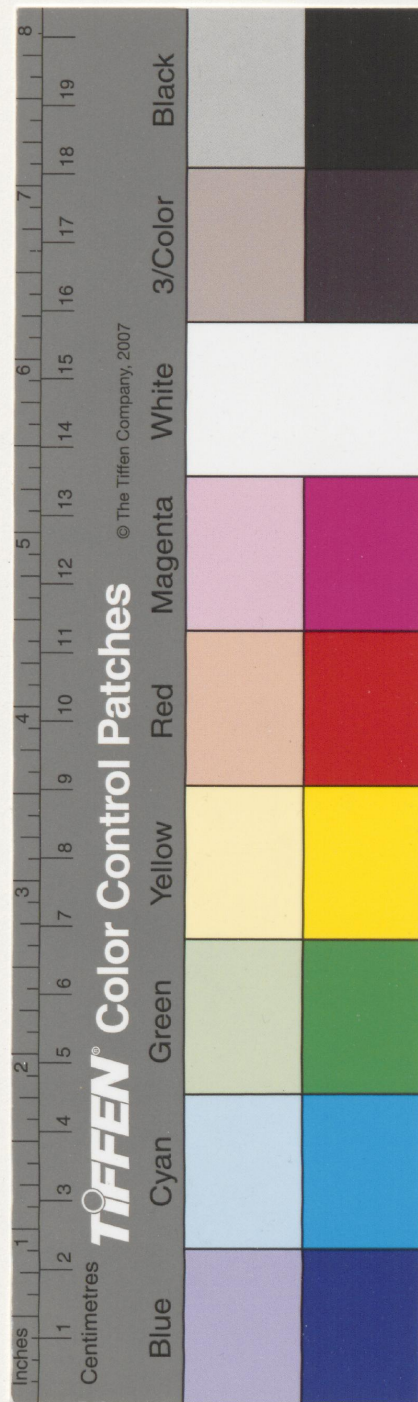
Då Malaks kyrka blivit flyttad¹⁾ där Hovsjön
(i Malaks) blivit en viddenskäring²⁾ och där är fred-
je händelse, som berättaren ej kom ihåg, inträff-
at, då sked namn mellan Jindard och Rysolund
flyttas till Vita-sten.

¹⁾ Den är flyttad för mer än 100 år tillbaka.
²⁾ Hovsjön är nu utdödad och torrlagd.

Doktor Wigelius i Skabæk var en god präst.
Han var också "krisdoktor". En gång då han var
över till Sverige på vintern, påbörades han över Skabæk
han sågunda att en gubbe ifrån Skolps drog honom
på en källa.

Han botade Präst Skabæk för fallandesjuka,
som en trodligaste i Skolps i Skabæk hade kastat
på honom. Men Wigelius botade ej denna sjukdom
själv, utan han hade Skabæk fås i Skabæk att
göra det.

65.

139

Pastor Odellius var en riktig präst [d. v. s.
en utmärkt god präst]. Han hade tjänster på mån-
ga ställen och dog i Lohr.

